

ՎԱՀԵ ՔԱՉԱՅԻ «ԳԻՇԱՏԻՉՆԵՐԻ ԽՆՋՈՒՅՔԸ» ՎԵՊԸ

ԼՈՒՍԻՆԵ ԳԱԼՍՅԱՆ

բ. գ. թ., դոցենտ
Խ. Աբովյանի անվ. ՀՊՄՀ
Վ. Պարտիզոնու անվ. հայ նոր և նորագույն գրականության և
նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոն

Բանալի բառեր – էկզիստենցիալիզմի գրականություն, վեպ, Վահե Քաչա, «Գիշարիչների խնջույքը», սահմանային իրավիճակ, բնավորություն:

Mots-clés: *la littérature de l'existentialisme, roman, Vahé Katcha, “Le repas des fauves”, la situation frontalière, personnage.*

Գեղարվեստական գրականության առաջնային խնդիրը մարդու էության պեղումն է, իսկ գրականությունն իր գոյության պատմության ընթացքում մարդկային էությունը բացահայտող իրադրությունների մտահղացման հարցում անսահման հնարամտություն է բանեցրել, իսկ ահա XX դարում էկզիստենցիալիզմի գրականությունը «հայտնաբերեց» անսպասելի, արտառոց պատահարը կամ «սահմանային իրադրությունը», որի առջև կամ որում հայտնվելով մարդը՝ էկզիստենցիալ հերոսը կամ հերոսները, բացահայտում են իրենց ներաշխարհը, օտարվում հանրությունից: Այդ առումով Վահե Քաչայի «Գիշարիչների խնջույքը» բացառիկ ստեղծագործություն է, և հազիվ թե ֆրանսիական էկզիստենցիալիզմի գրականության մեջ հանդիպի մեկ այլ վեպ, որում «սահմանային իրադրությունը» հնարավորություն տված լինի այդպես լիարժեք, ամբողջական կերպով բացահայտել մարդու էությունը, մերկացնել նրա իրական կերպարը քողարկող կեղծիքը:

Վեպի իրադարձությունները տեղի են ունենում երեկոյի ընթացքում, Փարիզի մի բնակարանում, նորապսակ ամուսիններ Վիկտորի և Բրիժիտի ընտանիքում՝ վերջինիս տարեդարձի օրը: Հավաքվել են մերձավորները. Քաչան նախ մի քանի ռեպլիկով ցույց է տալիս, թե որքան քաղաքավարի, բարեկիրթ ու հոգատար են բարեկամները մեկը մյուսի հանդեպ: Պատերազմը՝ պարետային ժամը, որի մասին խոսվում է վեպի սկզբում, հազվադեպ կրակոցները, թվում են հեռավոր ու անիրական, բայց հանկարծ որոշակիություն են ստանում, բակում կրակոցներ են լսվում, իրարանցման աղմուկ, և պատերազմը գերմանացի սպայի կերպարանքով, Կուրտ Կաուբախ անվամբ խուժում է բնակարան: Գերմանացի սառն ու բարեկիրթ սպան հայտարարում է իր երկու զինվորների մահը և իրազեկում, որ յուրաքանչյուր սպանված գերմանացու դիմաց տասը պատանդ են վերցնելու, բայց քանի որ տասնութին արդեն վերցրել են շենքի մյուս բնակարաններից, մնացել են երկուսը, և այդ ընտրությունը նա անողոք մի մեծահոգությամբ թողնում է խնջույքի մասնակիցներին, ինքն սպասում միջանցքում՝ զննելով Վիկտորի հոր թիթեռների հավաքածուն: Վ. Քաչան ըստ ամենայնի ակնարկում է, որ գերմանացի սպան մարդկային հոգիների մեծ գիտակ է, քանի որ հին հունարենում հոգին և թիթեռը նույն «պսիխե» բառով են արտահայտվել, և հետագայում այս իմաստները որպես խորհրդանիշներ նույնացել են: Եվ իրոք, գերմանացի սպան կոահում է նրանց բոլորի թաքնված մտադրությունները, ասես նրանց տեսնում է մինչև հոգու խորքը և նրանց անսպասելի իրադրության առջև է կանգնեցնում միայն այն բանի համար, որ տեսնի, թե ինչպես են բացահայտում իրենց հոգեկան աշխարհը:

Ահա և անսպասելի իրադրությունը, որ մարդուն կանգնեցնում է ընտրության առջև: Եվ այսպես, վերնագիրը և իրադրությունն արդեն հուշում են, որ բարեկամների տարեդարձը վերածվելու է գիշատիչների խնջույքի:

Վ. Քաչան հոգեբանական մեծ վարպետությամբ երկխոսությամբ, միմյանց ուղղված հարցերով աստիճանաբար մերկացնում է իր հերոսների՝ դիմացինին մատնելու ենթագիտակցական ցանկությունը: Վիլկերը Պիեռից փորձում է նրա կողմից սպանված գերմանացի զինվորների քանակը պարզել, իբրև թե իմիջիայլոց, բայց հասկանալի է՝ իրենց մեջ որևիցե գերմանացու սպանության մեջ մեղավոր գտնելու առայժմ քողարկված, իսկ հետո այլևս անթաքույց միտումով. չէ՞ որ պատանդ են պահանջում սպանված գերմանացու փոխարեն, ապա դրդում գերմանացիների հանդեպ ունեցած ասելությունը խոստովանել: Կարծես պատահական չէ, որ մահվան առաջին թեկնածուն Պիեռն է, քանի որ Պիեռը կույր է, հանրային կյանքի համար փաստացի անպետք: Հետո նրանք փորձելու են իրար մեջ հիվանդներ, քաղցկեղի ժառանգական հակում ունեցող որոնել՝ գիշատչի պես ոհմակին անպետք կենդանուն գոհ տալու համար: Եվ իրենք էլ են իրենց այդպես ընկալում: «Մենք առնետների պես թակարդի մեջ ենք այս տանը»¹,– ասում է Տիմակովը: Այս բժիշկը բացում է բոլորի առողջական գաղտնիքները, ու բանը ֆիզիկական գաղտնիքների բացահայտմամբ չի վերջանում. ընտանեկան գաղտնիքներ են բացվում նաև՝ Բրիժիտի դավաճանության փաստը, Պիեռն իր սերն է խոստովանում Բրիժիտին, Տիմակովը՝ իր մարմնական ցանկությունները՝ Ֆրանսուազի հանդեպ... Այս հոգեկան «ստրիպտիզներն» ուղղակի ցնցող են: Բրիժիտին փորձում են ուղարկել միջանցքում սպասող Կաուրախի մոտ՝ գայթակղելու համար, եւ պարզ է՝ իրավասու են համարում իրենց նրան այդ քայլին դրդելու, քանի որ մի անգամ ամուսնուն արդեն դավաճանել է: Վիլկերը Վիլտորին խոստանում է մոռանալ այն գումարը, որ պարտք է իրեն, եթե նա կնոջն ուղարկի Կաուրախի մոտ, իսկ Վիլտորն իր դի-

¹ Քաչա Վ., Գիշատիչների խնջույքը, Եր., «Սովետական գրող», 1976, էջ 87: – Այսուհետ մեջբերումները կտրվեն փակագծերում – Լ. Գ.:

մակն է պատռում՝ մեղադրելով Ֆրանսուազին, հիշեցնելով, որ նրա ամուսինը մահացած է, ուստի նա է պարտավոր Բրիժիտի փոխարեն փորձել գայթակղել գերմանացի սպային: Վիլկերը ստորանում է այն աստիճան, որ Ֆրանսուազին էլ է փող առաջարկում Կաուրախին գայթակղելու համար, քանի որ լավ գիտի՝ եղբայրը փողի կարիք ունի: Նույնիսկ մտածում է, որ իրեն պատանդ վերցնելու դեպքում անձամբ Կաուրախին գումար կառաջարկի: Բայց Կաուրախն անկաշառ է, ինչպես մահը, ուստի դժվար չէ նկատել, որ գերմանացի սպան մահվան մարմնացում-խորհրդանիշն է, որի ներկայությունը մահվան հիշեցումն է՝ *memento mori*: Մահն ուղղակի սպասում է, թողնում, որ մարդիկ իր հանդեպ ունեցած վախից պատռեն իրենք իրենց եւ դիմացինների դիմակները, մերկանան ու մերկացնեն իրար: Վիկտորը Ֆրանսուազից է պահանջում մերկանալ: Խորհրդանշական է, որ այն պահին, երբ դեռ նոր են սկսվել փոխադարձ հոգեկան մերկացումները, Տիմակովն ուրիշի տանը լոգանք ընդունելու՝ ֆիզիկապես մերկանալու անսպասելի որոշում է կայացնում, որ դասալքություն է ընկալվում «բարեկամների» կողմից, յուրօրինակ փախուստ: Մահից փախուստի անհնար փորձը էկզիստենցիալիզմի գրականության առանցքային մոտիվներից է: Վ. Քաչայի հերոսները նույնպես որոշում են դիմել այդ փախուստին: Վիլկերը փախչում ու թաքնվում է պահարանում, բայց նրան հանում են այնտեղից: Տիմակովը լոգանք է ընդունում ու վերադառնում՝ ինքն իրեն զոհաբերելու, կամավոր պատանդ հանձնվելու որոշում ընդունած: Վ. Քաչան հուշում է մաքրագործման ուղին, ջրի միջոցով մահը հաղթահարելու քրիստոնեական խորհուրդը:

Մյուս տարրը, որի միջոցով ըստ Հայտնության պիտի կործանվի աշխարհը, կրակն է: Եվ պատահական չէ, որ Վ. Քաչայի հերոսները որոշում են հրդեհել բնակարանը, բայց Կաուրախն իսկույն կանգնում է նրանց գլխին: Փախուստն անհնար է, եւ անհնար է կրակի միջոցով հաղթահարել մահը, որ մարդկանց

ստիպում է ստորանալ, կորցնել մարդկային դիմագիծն ու արժանապատվությունը, օտարվել իրարից ու դառնալ անճանաչելի:

Այնուհետև մեկը մյուսի առջև կյանքն ապրելու իրենց իրավունքն են փորձում պաշտպանել, եւ նրանց խղճուկ փաստարկները հնչում են որպես մահվան առջև սեփական գոյության արդարացման անհեթեթ փորձեր, իսկ այդ փորձի տակ իրականում մի բան է քողարկված միայն՝ կյանքից ամեն գնով կառչելու համառությունը: Բժիշկն ապրելու իր իրավունքը կնոջ հիվանդությամբ է փորձում հիմնավորել, Վիկտորը՝ Բրիժիտի հղիությամբ, Պիեռի համար էլ կյանքը, ապրելու բերկրանքը գոյության միակ արդարացումն է. «Ես ընդամենը մի քանի ամիս է, որ սկսում եմ կյանքի համը զգալ: Ես նորից կազմակերպվել եմ: Կարդում եմ, այսինքն՝ ինձ համար կարդում են, ձայնապնակներ եմ լսում, գրում եմ, իմ թողած արահետին եմ վերադառնում: Ես հարմարվեցի մեծ ճիգերի գնով, ինչպես ինքներդ գիտեք: Այժմ ես ինձ նայում եմ որպես մի բնական արարածի... Ես հիմա չեմ ուզում այդպես ապուշ ձեռով մեռնել... Ես չեմ ուզում առանց իմ ոտխի աչքին նայել կարողանալու գնդակահարվել: Դուք իրավունք չունեք ճակատագրի քնահաճույքին թողնելու: Ձեր վեց հոգու միջից պիտի ընտրեք երկու պատանդ: Եթե դուք այդ չանեք, գերմանացին առաջին հերթին ինձ կընտրի» (էջ 92): Ապրելու իրավունքի համար բերված կենցաղային հիմնավորումները արսուրդի ներկայացման են վերածվում. չէ՞ որ անհեթեթ է գոյաբանական խնդիրը հիմնավորել սոցիալական բնույթի փաստարկումներով եւ առհասարակ՝ չէ՞ որ գոյությունը զրոյացնող մահվան դիտակետից ապրելու բոլոր հիմնավորումները թվում են չնչին ու աննշան:

Վ. Քաչան անսպասելի հանգուցալուծում է տալիս վեպին: Այն ամենից հետո, երբ բարեկամները մահվան վախից մերկացրել են իրենց ու դիմացիններին, ներս է մտնում գերմանացի սպան ու հայտարարում, որ գերմանացի զինվորների սպանության մեղադրյալները գտնվել են, ուստի պատանդ վերցնելու անհրաժեշ-

տություն այլևս չկա: Տրամաբանական է, որ այս ամենից հետո իրար համար այլևս անճանաչելի դարձած բարեկամները տուն պիտի գնան, բայց Վ. Քաչան դրա հնարավորությունը չի ընձեռում իր հերոսներին: Պարեռային ժամ է, եւ ոչ ոք չի կարող դուրս գալ փողոց, բարեկամները ստիպված են մնալ ու նշել Բրիժիտի տարեդարձը: Վ. Քաչան ուզում է տեսնել, թե այս անգամ ինչպես իրենց կպահեն իր հերոսները, ինչպես են նայելու մեկը մյուսի աչքերին, գուցե հնարավորություն է տալիս նրանց նորովի՝ մարդուն ճանաչելուց հետո այնուամենայնիվ սիրել նրան եւ վերսկսել համակեցությունը սիրո հիմքերի վրա՝ փորձելով հաղթահարել ատելությունը, փոխադարձ թշնամանքն ու օտարվածությունը՝ հոգեբանական այն մեծ հեռավորությունը, որ հասկարծակի գոյանում է ամենամտերիմ մարդկանց միջեւ, հասկանալ մարդու էությունն ու ներել, դիմացինի մեջ տեսնել ինքդ քեզ, հանդուրժել ու չփորձել կեղծել, հաղթահարել բնագորը, որ մարդուն մի ակնթարթում դարձնում է գիշատիչ, ճանաչել, խորհել, ապավինել միայն բանականությանն ու դառնալ մարդ: Այնինչ մարդը անմիջապես նորից է փորձում կոծկել իր ներսը, նորից փախուստի դիմել իր էության ճանաչողությունից՝ առիթ տալով, որ ցանկացած արտառոց պատահար նորից ցույց տա իրեն իր իսկական դեմքը: Լինել հանրության մեջ, ապրել իբրեւ հանրային կենդանի, մարդկանց մեջ եւ աղմուկի մեջ անտեսել սեփական էության ճանաչողությունը, որի հնարավորությունը միայն ու միայն մենությունն ու մենության մեջ սեփական ինքնության հայեցումները կարող են տալ: Եվ պատահական չէ, որ Տիմակովն է միայն վերսկսված խնջույքից հրաժարվելով բաժակը ձեռքին առանձնանում հյուրասենյակի կիսախավարում ու հետեւելով գիշատիչների վերսկսված խնջույքին խորհում, եւ նրա այդ խոհով էլ ավարտվում է Վ. Քաչայի ու թերեւս Ֆրանսիական էկզիստենցիալիզմի գրականության լավագույն վեպերից մեկը. «Ի՛նչ տարօրինակ է այս բոլորը,– մտածեց նա: – Օրինակ Վիկերը:

Պատրաստված մարդ է... Հանգիստ կյանք է վարել: Կարդացել է... Գուցե փիլիսոփա է: Մի բան որոշակի է, իր ամբողջ կյանքում մրջյուն անգամ չի տրորել... ահա Վիլկերն ինչպիսին որ կա... Նա անցնում է իմ կողքով, եւ ես նրան հրում եմ: Վիլկերը, որ հիսուն տարի առանց ձայնը բարձրացնելու ապրել էր, փոխվում է: Նա գունատվում է, գործում է, հրում է ինձ... գրեթե ինձ սպանելու ցանկություն ունի: Հապա տարօրինակ չէ՞... Ինչո՞ւ: Բնագոյն է... Բնագողը... Բայց դպրոցում մեզ բնագողը զսպել չեն սովորեցնում: Վա՛հ, կյանքի օրենքն է... մենք բոլորս գիշատիչներ ենք... փոքրիկ, սիրուն, լավ վարժեցրած գիշատիչներ, եւ մենք շղթայի կարիք չունենք: Մեր շղթան կոչվում է կարգուկանոն... մենք ենթարկվում ենք միֆերին... Օձերի պես տարիներ շարունակ մնում ենք անշարժ... հետո, միանգամից, ցատկում ենք մեր զոհի վրա... լավ կամ վատ՝ մարսում ենք եւ թաղվում մեր անշարժության մեջ ու մոռանում... Ինչ-որ բան դեռ խախտու է... իսկապես, ինչ-որ բան դեռ խախտու է... իսկապես, իսկապես, ինչ-որ բան դեռ խախտու է...» (էջ 144-149):

Résumé

“LE REPAS DES FAUVES” ROMAN DE VAHÉ KATCHA

Loussiné Galstian

Au XX siècle la littérature de l’existentialisme a relevé un événement inattendu et inépuisable “une situation frontalière”, devant laquelle apparaissent un homme, le héros ou les héros existentiels montrant leur monde intérieur, s’isolent de la société. A cet égard, c’est l’œuvre extraordinaire “Le repas des fauves” de Vahé Katcha, il est douteux que dans la littérature de l’existentialisme français existe un autre roman, dans lequel “la situation frontalière” donne la possibilité de découvrir véritablement l’essence de l’homme, de dévoiler la fraude masquant son personnage réel.